

מהדורותיו של הסידור "תפלת החדש" ותפוצתו בעדות ישראל*

הסידור "תפלת החדש" היה נפוץ ומקובל בעבר אצל כמה מהקהילות הספרדיות בצפון אפריקה, בארצות הבלקן ובאסיה, וחשיבותו לא נגרעה ממנו עד עצם היום הזה.

מהדורותיו

המהדורה הראשונה הידועה לנו יצאה לאור בונציה בשנת התקס"א (=1801), וההדפסה האחרונה בירושלים בשנת התשל"ה (=1975). בסך הכול ארבעים מהדורות שלושים וחמש מהדורות מצויות באוצר הספרים של הספרייה הלאומית בירושלים. הקדומה שבהן היא משנת התקפ"ג (=1823), והמאוחרת היא משנת התשל"ב (=1972)¹. ברבעון לביבליוגרפיה "קרית ספר" מוזכרות עשר מהדורות של סידור זה, ומתוכן שלוש שאינן באוצר הספרים הלאומי: מהדורה משנת התקס"א (=1801) קדומה מזו שבירושלים²; מהדורה משנת התרפ"ז; ומהדורה משנת התשל"ה (=1975) המאוחרת מזו שבירושלים.

המהדורה נוספת מוזכרת בספרו של מ' בניהו על ר' חיד"א, שאלוניקי תר"ח³. ולאחרונה פרופ' גב"ע צרפתי זימן לידי מהדורה אחרת של סידור זה, ליוורנו תקפ"ו⁴. הדפסתו של הסידור "תפלת החדש" נעשתה אפוא בערים הללו:

* הסקירה שבמאמר זה מבוססת על פרק המבוא בעבודת הגמר: ר' תורג'מן "מסורת הלשון של התפילות בסידור 'תפלת החדש', אוניברסיטת בר אילן, רמת גן התשד"ם. להלן פירוט המהדורות שבספרייה הלאומית: א) ליוורנו תקפ"ג, דפוס נ' מולכו; ב) ליוורנו תקפ"ג, משה ישועה טובייאנא; ג) ליוורנו תקצ"ח, אליעזר מנחם אוטולינגי; ד) שאלוניקי תר"ח, דפוס דניאל פאראג; ה) ליוורנו תר"י, ש' בילפורטי וחברו; ו) ליוורנו תרט"ו, דפוס אליהו בן אמוג וחברו; ז) ליוורנו תרט"ז, ד' משה ישועה טובייאנא; ח) ליוורנו תרי"ז, ש' בילפורטי וחברו; ט) ליוורנו תר"ך, דפוס א' בן אמוג; י) וינא תרכ"ג; יא) ליוורנו תרכ"ד, ש' בילפורטי; יב) ליוורנו תרכ"ו, ש' בילפורטי וחברו; יג) בינה תרל"ג, י' שלעזינגר; יד) ליוורנו תרל"ו, דפוס אליהו בן אמוג; טו) ליוורנו, תרמ"ג, דפוס י' קושטא; טז) ליוורנו תרמ"ז, דפוס ש' בילפורטי וחברו; יז) באמכי תרמ"ט, י"ב פינכר; יח) ויין תרנ"א, י' שלעזינגר; יט) בינה תרנ"ו, י' שלעזינגר; כ) בינה תרנ"ז, י' שלעזינגר; כא) בינה תרס"ה, י' שלעזינגר; כב) בינה תרע"ו, י' שלעזינגר; כג) ירושלים תרע"ד, דפוס ש' צוקערמאן; כד) ליוורנו תרפ"ב, ש' בילפורטי וחברו; כה) ליוורנו תרפ"ט, ש' בילפורטי וחברו; כו) כומבאי תרצ"ה, Hebrew Publishing; כז) תרצ"ז, הוצאת דף על דף מהוצאת כומבאי תרצ"ה; כח) ליוורנו תש"ז, ש' בילפורטי וחברו; כט) ליוורנו תשי"א, ש' בילפורטי; ל) תל-אביב תשט"ז, "סיני"; לא) תל-אביב תשכ"א, מכלל תפלת החדש ר' שמעוני; לב) תל-אביב תשכ"ג, "פרדס" לפי הוצ' ליוורנו תרפ"ט; לג) תל-אביב תשכ"ד, "סיני"; לד) תל-אביב תשל"ב, "סיני"; לה) תל-אביב תשל"ב, "סיני".

² מהדורה זו נזכרת בכרך יח בשם א' יערי (שם, עמ' 96). פרופ' גב"ע צרפתי חיפש עבורי מהדורה זו, והוא מעיר בטוב: "משה סואבא מצייץ במכתב למוריץ שטיינשניידר שיש ברשותו מהדורה זו".

³ ראה מ' בניהו, חיד"א - תולדות חייו מחקרים ומקורות, ירושלים תשי"ט, עמ' רנ"ז.

⁴ הוא שאל זאת עבורי מבית הכנסת כמנהג בני רומי וירושלים, ועל כך תודתי לו.

ליוורנו - 19 מהדורות (תקפ"ג2X; תקפ"ו, תקצ"ח, תר"י, תרט"ו, תרט"ז, תרי"ז, תר"ך, תרכ"ד, תרכ"ו, תרל"ו, תרמ"ג, תרמ"ז, תרפ"ב, תרפ"ז, תרפ"ט, תש"ז, תשי"א)
 וינה - 7 מהדורות (תרכ"ג, תרל"ג, תרנ"א, תרנ"ו, תרנ"ז, תרס"ה, תר"ע)
 תל אביב - 6 מהדורות (תשט"ז, תשכ"א, תשכ"ג, תשכ"ד, תשל"ל, תשל"ב)
 שאלוניקי - 2 מהדורות (תר"ח X 2)
 ירושלים - 2 מהדורות (תרע"ד, תשל"ה)
 בומביי - 3 מהדורות (תרמ"ט, תרצ"ה, תרצ"ז)
 ונציה - מהדורת אחת (תקס"א).

תיאור של כמה מן המהדורות הקדומות

תקפ"ג: שלם, במצב בינוני, אינו קריא ביותר, כתב מטושטש וקשה. עמודיו דהויים: חלק קרועים מעט וחלק מדובקים. נדפס בידי משה ישועה טובייאנא. מתחיל בדף ב עד דף קמ (ברכות השחר, תפילות חול ושבת עד סוף מנחה לשבת). לאחר מכן מתחיל שוב דף א עד דף לח (סדר מוצאי שבת עד סוף שלוש רגלים) ולבסוף דף א עד דף כ (תפילות שונות). כן מכיל תפילות ודינים מהרב חיד"א.

תקפ"ו: נדפס בליוורנו בידי אליעזר מנחם אוטולינגי נר"ו, מדפיס ומוכר ספרים. שלם, במצב בינוני. עמודיו דהויים: חלק מהם קרועים וחלק מדובקים. כתב קריא. מכיל קצ"ח דפים המסומנים ברצף החל מדף ב. מכיל גם מעט דינים מהרב חיד"א. אינו מכיל קריאת התורה.

תר"י: נדפס אף הוא בליוורנו מיד שלמה בילפורטי וחברו, מדפיסים ומוכרי ספרים. שלם, במצב טוב. כתב קריא. מידותיו של הספר גדולות מהקודמים בכ-5 ס"מ הן באורך והן ברוחב. מתחיל בדף א עד דף יא (אדרא זוטא) ולאחר מכן שוב בדף ב עד דף רח (כל התפילות). מלבד התפילות מכיל גם הלכות לפני כל תפילה, אדרא זוטא קדישא (=פרקי זוהר), לוח לקביעות שנים ל-17 השנים תר"י-תרכ"ו. כן מוצאים בו לראשונה סדר קריאת התורה לשני וחמישי, "זאת תורת העולה", בסוף הספר דפים א-יט.

תרט"ו: נדפס בליוורנו בדפוס אליהו בן אמוזג וחבריו. חסר, במצב גרוע, כתב קריא למדיי (פרט לדפים אחדים). חלק מהדפים קרועים ומדובקים וחלק נוטים להיקרע. מידותיו גדולות כמו הסידור המתואר בסעיף הקודם. מתחיל בדף ב (אידרא זוטא) ומסתיים בדף כא (תחילת הסליחות). כאן חסרים כ-20 דפים (תפילות וברכות שונות). לאחר מכן ממשיך בדפים רכב-רכה (לוח לקביעות השנים). כן מכיל הלכות לפני כל תפילה. בלוח לקביעות השנים הוא אמור להקיף את השנים תרכ"ח-תרל"ח, אך חסר בו חלק. אין בו סדר קריאת התורה לשני וחמישי.

תפוצתו של "תפלת החדש"

מן המהדורות המצויות בידינו כיום אנו למדים, כי עיקר הדפסתו הייתה בליוורנו.

המהדורות שנדפסו בארץ הן צילום של דפוס ליוורנו. לצדן של אלו ישנן מהדורות שנדפסו במקומות אחרים כמו: שאלוניקי, וינה, כומביי.

ניתן לומר כי הורתו ולידתו הייתה באמת בליורנו, אולם כשם שהיהודי נודד מגלות לגלות כך נודדים אתו גם מקלו, טליתו וסידור תפילתו. בקשר להיווצרותו של הסידור "תפלת החדש" משער פרופ' בניהו, שסידור זה הוא גלגול של "מחזור קטן" שנדפס אף הוא באיטליה בשביל הספרדים, וכלל מלבד תפילות החול והשבת גם תפילות לימים נוראים. ויש כאלה שכללו גם נספח כשם "שפתי רננות" - פיוטים ובקשות. אולם כדי לקבוע מסמרות בעניין זה יש לבדוק, האם המסדר והמנקד של "תפלת החדש" משנת תקפ"א ואילך הוא המסדר והמנקד של מחזור קטן, ר' רפאל אלנאקרא.

ואכן הסידור "תפלת החדש", על פי עדויות שבידי, הגיעה תפוצתו לארצות רבות גם באפריקה וגם באסיה (מלבד אירופה), כגון מרוקו, אלג'יר, תוניס (ובמיוחד ג'רבה), מצרים, עירק (בבל), ואף תימן. הנוסח השאמי בתימן שהיה במחלוקת עם הנוסח הבלדי המקומי הוא שאימץ סידור זה ונהג לפיו.

בכל אופן יש להתייחס אליו כאל סידור נפוץ ומקובל בקרב העדות השונות, והוא נחשב כסידור מקורי ובר-סמכא הן לגבי הטקסט והן לגבי הדינים, המנהגים וההלכות שנוספו לתפילות, וזאת על אף היותו מאוחר יחסית.

כיום הוא מצוי, לפי מיטב ידיעתי, במספר רב של בתי-כנסת בקרב עדות רבות, וזאת אעפ"י שבינתיים הונהגו גם סידורים רבים אחרים, נאים יותר בצורתם ומושכים יותר במיוחד את בני-הנוער, כמו: תפילת ישרים, רינת ישראל, אהבת ציון, תפילת בני ציון ועוד.

דבר אחד נשאר בגדר חידה והוא גילו של הסידור. אמנם סקרנו את כל הדפוסים הקדומים הידועים לנו והמצויים בספרייה הלאומית, אך יש, כנראה, מהדורות קדומות יותר בידי אנשים פרטיים וזקני העדות. מהדורות אלו יכולות לשפוך אור ולהוסיף נדבך חשוב בחקר הליטורגיה בכלל וחקר הנוסח ומסורות לשון קדומות בפרט.